

De Morgenster
9 januari 2022 **Eerste zondag na Epifanie**

Inleiding op de schriftlezingen:

Op deze zondag is de hoofdlezing genomen uit het boek Handelingen. We lezen een gedeelte van het verhaal over Stefanus, een Jood uit de diaspora die in Jeruzalem Jezus was gaan volgen. Stefanus vindt de dood, nadat hij in een lange toespraak onder meer heeft gesproken over alle profeten die in het verleden vervolgd werden. Om deze schriftlezing heen staan korte gedeeltes uit het boek Jeremia en uit het Matteüsevangelie die ook gaan over de vervolging van profeten. Deze drie lezingen hadden eigenlijk een plek op zondag 26 december. Dat is de naamdag van Stefanus. Deze lezingen slaan we altijd over maar dit jaar leek het mij goed ze eens te laten klinken. We kiezen er voor om alles in het licht te zetten van de slotzin van de evangelielezing. Als tegenbeweging tegen alle verzet, ook van onszelf, tegen Gods komen in onze wereld, geldt daar dit woord van belofte: 'Gezegend Hij die komt in de naam van de Heer!'

Schriftlezingen:

- Jeremia 26: 1-8
- Handelingen 6:8 – 7:2a en 7:52 – 8:1
- Matteüs 23: 34-39

Overweging

We leven in de zoveelste lockdown. We missen allemaal dingen die vroeger zo normaal waren. Weet u wat ik vooral mis? Dat je zonder een probleem een bijeenkomst kunt uitschrijven om je samen over iets te buigen. En dat je dan echt bij elkaar bent, in dezelfde ruimte. En dat er daar iets ontstaat van 'samen'. Voor deze zondag had ik er voor gekozen om het verhaal over Stefanus centraal te stellen. In mijn tijd als voorganger was dat verhaal nog nooit aan bod gekomen. Hoe gaat dat dan? Je doet iets meer dan anders aan voorbereidende studie. En er vallen dingen op die je eigenlijk niet op zondagmorgen kwijt kunt, of alleen maar heel kort kunt aanstippen. Want het mag geen college worden. Je blijft dus zitten met allerlei vragen die je best had willen doornemen met een groepje geïnteresseerden.

Waar had het over kunnen gaan? Bijvoorbeeld dit: Stefanus is een griekssprekende Jood afkomstig uit de diaspora. Wat mij dan opvalt is dat hij in conflict komt met mensen als hijzelf: met Griekssprekende joden uit Noord-Africa en Egypte, en uit wat

wij tegenwoordig Turkije noemen, waar ook Paulus vandaan kwam. Het gaat hard tegen hard, juist met mensen met wie je zoveel deelt. Daar had ik wel eens over door willen praten hoe dat zit. Is het inderdaad zo dat je eerder de strijd aan gaat met mensen die dichtbij je staan, en niet met mensen die veraf van je staan? Herkennen we dat?

Wat had ik nog meer willen inbrengen? Lucas presenteert Stefanus als de eerste martelaar van de vroegste Jezusbeweging. Hij doet dat op zo'n manier dat het einde van Stefanus en dat van Jezus heel veel op elkaar lijken – afgezien van de manier van executeren dan. Want Jezus wordt gekruisigd als een gevaar voor de Romeinen en Stefanus wordt gestenigd alsof hij een godslasteraar is. We hadden dan heel precies gekeken en dan hadden we gezien dat zowel Jezus als Stefanus kritische uitspraken over de tempel doet. Beiden nemen psalm 31 vers 6 in de mond vlak voordat ze sterven, Jezus zegt: 'in Uw handen leg ik mijn geest'. Stefanus zegt: 'ontvang mijn geest'. Jezus richt zich daarbij tot de Vader, Stefanus tot Jezus de Heer. De laatste woorden van Stefanus zijn: 'Heer, reken hun deze zonde niet aan!' Dat is een echo van het woord van Jezus 'Vader, vergeef hun, want ze weten niet wat ze doen'. Wat zegt dit alles ons? Wat wil Lucas hier mee bereiken, met al die parallelle woorden? En we hadden er zeker ook op een meer persoonlijke manier over gesproken: zouden wij dergelijke woorden van vergeving op de lippen kunnen nemen? Denk aan de wereldkaart van Open Doors aan het begin van deze viering.

Ik zou nog iets hebben willen laten zien. In het Nieuwe Testament gaat het regelmatig over de opgestane Jezus die aan de rechterhand van God de Vader zit. Het gaat altijd over Jezus die *zit*. Behalve in ons verhaal dan. Want Stefanus heeft vlak voordat hij gestenigd wordt een visioen waarin hij Jezus ziet *staan* aan Gods rechterhand. Wat zou dat kunnen beduiden? Moeten we er een bepaalde betekenis aan hechten, aan deze variant? Sommigen zeggen: het is alsof Jezus is gaan staan om Stefanus al tegemoet te gaan. Dat is een mooie, bijna ontroerende gedachte. Anderen zeggen: dat Jezus is gaan staan dat is omdat hij voor Stefanus wil getuigen. En een getuige hoort te gaan staan.

En dan was er tot slot ook nog dit geweest. Misschien kent u de naam van Sokrates. Iedereen in de antieke wereld kende het verhaal over hoe deze Griekse filosoof aan zijn einde was gekomen. Ze hadden hem er van beschuldigd dat hij de gebruikelijke ideeën over de goden verlaten had en de jeugd bedierf. Bekend was ook het verhaal hoe Sokrates zich had verdedigd, hoe hij daarin eigenlijk alles had gedaan om de leden van de jury tegen zich in het harnas te jagen. Als het hem er om ging vrijgesproken te worden had hij precies de verkeerde woorden gesproken. Welnu, iets soortgelijks gebeurt in het verhaal van Stefanus. Ook Stefanus zegt, net als Sokrates, juist die dingen zegt waarmee hij het zichzelf heel moeilijk maakt. Daar wil ik nu in de tweede helft van deze overweging verder op inzoomen. Want dat kan ook ons raken. Dit verhaal stelt namelijk aan ons vragen over hoe wij omgaan met nieuwe ideeën, ook theologische ideeën. Lucas laat Stefanus een heel lange toespraak houden. Bij de schriftlezingen hebben we hem bijna helemaal overgeslagen. Het is de langste toespraak die we in het boek Handelingen kunnen vinden. In die toespraak vat Stefanus de geschiedenis van het Joodse volk samen. Hij doet dat op een gekleurde manier, hij geeft een eigen interpretatie. Hij zet twee bewegingen tegenover elkaar – binnen Israël. De ene lijn is die van Abraham, Jozef, Mozes, de profeten en eindigt met Jezus. Daartegenover staat een andere lijn, van

de broers van Jozef, het volk dat zich in de woestijn verzette tegen Mozes, degenen die in de loop van de geschiedenis de profeten vermoord hebben en het eindigt met de leden van het sanhedrin die de toespraak hebben moeten aanhoren. Zo presenteert Lucas, de schrijver van het boek Handelingen, de vroege kerk als staand in de lijn van de rechtvaardigen. De leden van het Sanhedrin die dit aanhoren hebben heel goed door wat Stefanus zegt. Hij suggereert dat ze net zulke profetenmoordenaars zijn als hun voorouders. Dat leidt tot een heilige woede bij hen. Ze voeren Stefanus tot buiten de stad en brengen hem ter dood – door steniging. Waarmee Stefanus de eerste martelaar wordt van de Jezusbeweging. [1]

Stefanus schaart zich zo in de rij van profeten die hun impopulaire boodschap moesten bekopen met de dood. Profeten zijn een soort klokkenluiders. Net als bij ons maken ze zich gehaat met hun boodschap. Het enige verschil is dat wij niet overgaan tot steniging. Hoewel? Ik raakte laatst verzeild in een discussie op het internet waarin serieus iemand opriep tot steniging. Heel even dacht ik dat het ironisch bedoeld was, maar nee het werd serieus letterlijk bedoeld. Er was geen geduld om het recht zijn verloop te laten hebben. Het gemak waarmee mensen scheldwoorden gebruiken doet ook denken aan een vorm van stenigen. Afgelopen week deden ex-leden van de Jehova's getuigen aangifte van wat zij noemden het 'sociaal stenigen' van vertrekkende leden. Het zijn allemaal vormen van uitsluiting, van het afschrijven van mensen, letterlijk of niet. In een klein ritueel zal ik daar zometeen iets mee doen, als afsluiting van deze overweging.

Maar eerst toch nog terug naar die toespraak van Stefanus. Hij legt een ongemakkelijke waarheid neer met zijn toespraak. Het is een regelrechte beschuldiging. Het is hetzelfde ongemak als wanneer wij het in de kerk hebben over de klimaatcrisis en wat wij daar zelf aan bijdragen. Ook dat is een ongemakkelijke boodschap.

Het gaat hier ook om directe belangen. Stefanus spreekt tot mensen die ook heel druk bezig zijn met het in stand houden van de tempel en alles wat daarbij hoort. Maar in zijn toespraak legt Stefanus de nadruk op een lijn die ook in het Oude Testament te vinden is, dat God niet gebonden is aan een vaste plek. Dat de tempel dus eigenlijk niet nodig is. Het is niet lekker allemaal om dat te horen. Het vraagt nogal wat van de leden van het Sanhedrin om hierover echt een dialoog aan te gaan. Die gaan ze niet aan – maar ja Stefanus heeft het hun ook wel heel moeilijk gemaakt – net als Sokrates toen die zich ging verdedigen.

Maar Stefanus heeft wel gesproken, hij heeft het woord gesproken dat op dat moment nodig is. Hij nodigt uit tot een nieuwe manier van theologie bedrijven – met alle ongemak van dien. Laat ik een voorbeeld geven dat voor ons vergelijkbaar is. Elke zondag beginnen we met een belijdenis uit een van de Psalmen, als we de vaste formule uitspreken '*die hemel en aarde gemaakt heeft*'. Bij die woorden denken wij aan andere dingen dan onze voorouders. Bij de schepping denken wij niet meer alleen aan de maker en maaksel. Wij weten van het ontstaan van ons heelal, van hoe het leven via de weg van evolutie steeds ingewikkelder vormen heeft aangenomen op onze aarde, tot de komst van Homo Sapiens aan toe. Wij kunnen onze ogen niet sluiten voor die kennis. Daarom zoeken wij naar beelden van God die het mogelijk maken God te denken samen met onze schepping als evolutie. Dat alles heeft gevolgen voor hoe wij bidden, hoe wij onze eigen plek in de wereld zien, hoe wij aankijken tegen leven en dood. Durven wij al deze vragen werkelijk tot ons toe te laten?

Het verhaal van Stefanus is uiteindelijk een paasverhaal. Lucas heeft het sterven van Jezus en van Stefanus voor een flink deel parallel verteld. Op dezelfde manier laat

Lucas zien dat er opstandingshoop is. Stefanus ziet de luister van God, en de opgestane Jezus staand aan diens rechterhand.

Stefanus werd eerst van een hoogte gegooid. Daarna werden er stenen op hem geworpen, tot de dood intrad. Paasgeloof is ook een oproep te geloven dat het laatste woord niet is aan de beulen – en daarmee de moed krijgen tot verzet hier en nu.

Wij stenigen niet meer letterlijk toch? Wij doen het wel met woorden. En hoe! Nederlanders schelden het meest op sociale media. Het woord kanker wordt zo vaak gebruikt dat Facebook en Twitter die woorden niet meer verwijderen. Wij schijnen het enige land ter wereld te zijn waarin zo gemakkelijk met ziektes gescholden wordt. Hier op tafel liggen zeven kleine stenen. Deze stenen bevatten evenzovele scheldwoorden waarmee mensen elkaar op sociale media het slechtste toewerpen. Ik draai ze nu stuk voor stuk om – en dan heb ik de ergste woorden nog niet gebruikt. Dag in dag uit werpen we als het ware stenen met deze woorden de digitale snelweg op, zonder ons te bekommeren om wat ze aanrichten. *In gebed spreken we uit: Heer, vergeef ons de woorden die wij zonder er bij na te denken uitspreken om een ander te kwetsen. Vergeef ons, wat wij weten soms niet wat wij doen.* [de stenen worden door de diaken bij de paaskaars neergelegd] *Laten wij bidden: Heer, dat er ruimte mag zijn voor elk mens, dat wij behoedzaam en open met een ander om mogen gaan. Opdat wij ook niet aan ons lot worden overgelaten en steeds weer, geraakt door U, kunnen zeggen: 'Gezegend hij die komt in de naam van de Heer' AMEN*

Erik van Halsema

Noten

[1] NB: het is een anachronisme te zeggen dat we hier reeds een conflict tussen kerk en jodendom hebben. Het is hier nog een binnenjoods geschil.

Gebruikte literatuur:

- Commentaren van Pesch [serie E.K.K.], Jervell [serie K.E.K.] en Pervo [serie Hermeneia]
- C.S. Keener. *The Bible Background Commentary: New Testament*
- Diversen in *De Eerste Dag*, liturgische suggesties bij 26 dec. 2021